

## EKOLOGIK TOZA XIZMATLARNI QO‘LLAB-QUVVATLOVCHI SOLIQ SIYOSATI

**Haqnazarova Yulduz Jo‘raqulovna**

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Investitsiya va innovatsiyalar” kafedrası assistenti

**Taxirov Chingiz**

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

**Annotatsiya:** Mazkur ilmiy maqolada ekologik toza xizmatlarni rivojlantirish va ularni rag‘batlantirishda soliq siyosatining o‘rni tahlil qilinadi. Xususan, yashil iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sohasida ekologik barqarorlikni ta‘minlash uchun soliq imtiyozlari, preferensiyalar va rag‘batlantiruvchi mexanizmlar o‘rganiladi. Shuningdek, O‘zbekistonda ekologik toza xizmatlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha mavjud soliq siyosati baholanib, uni takomillashtirish yo‘nalishlari taklif etiladi.

**Kalit so‘zlar:** ekologik xizmatlar, soliq siyosati, yashil iqtisodiyot, soliq imtiyozlari, barqaror rivojlanish, ekologik rag‘batlantirish, xizmatlar sohasi

**Аннотация:** В данной научной статье анализируется роль налоговой политики в поддержке и развитии экологически чистых услуг. Особое внимание уделяется инструментам налогового стимулирования, таким как налоговые льготы и преференции, направленным на обеспечение экологической устойчивости в сфере услуг в условиях зелёной экономики. Также проводится оценка действующей налоговой политики Узбекистана в данной области и предлагаются направления её совершенствования.

**Ключевые слова:** экологические услуги, налоговая политика, зелёная экономика, налоговые льготы, устойчивое развитие, экологическое стимулирование, сфера услуг

**Abstract:** This scientific article examines the role of tax policy in supporting and promoting environmentally friendly services. Particular attention is given to tax incentives, benefits, and mechanisms aimed at ensuring environmental sustainability within the service sector under the conditions of a green economy. The current tax policy of Uzbekistan in this field is also evaluated, and recommendations for its improvement are proposed.

**Keywords:** environmental services, tax policy, green economy, tax incentives, sustainable development, environmental stimulation, service sector.

### KIRISH

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida ekologik muammolar keskinlashib borayotganligi sababli, barqaror rivojlanish konsepsiyasi jahon iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda ekologik xavfsizlikni ta‘minlash masalalari davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, “yashil iqtisodiyot” modeliga o‘tish va ekologik toza faoliyat turlarini qo‘llab-quvvatlash zarurati tobora ortib bormoqda.

Xizmatlar sohasi zamonaviy iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri bo‘lib, uning tarkibida ekologik toza xizmatlarning ulushi ortib bormoqda. Jumladan, ekologik turizm, yashil logistika, energiya samarador xizmatlar, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik konsalting kabi yo‘nalishlar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki ekologik barqarorlikni ham ta‘minlashga xizmat qiladi. Biroq ushbu xizmatlarni keng joriy etish va rivojlantirish uchun

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

[https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as\\_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG](https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG)

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlarini, xususan, samarali soliq siyosatini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Soliq siyosati davlat tomonidan iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishning eng muhim vositalaridan biri bo‘lib, u orqali muayyan faoliyat turlarini rag‘batlantirish yoki cheklash mumkin. Xususan, ekologik toza xizmatlarni rivojlantirishda soliq imtiyozlari, preferensiyalar, soliq stavkalarini differensiyalash kabi mexanizmlar muhim rol o‘ynaydi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ekologik faoliyatni qo‘llab-quvvatlashda soliq instrumentlaridan samarali foydalanish iqtisodiy va ekologik natijalarning uyg‘unligini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston sharoitida ham ekologik barqarorlikni ta‘minlash va yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, ekologik toza xizmatlarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan soliq siyosatini takomillashtirish zarurati mavjud. Mavjud mexanizmlarning samaradorligini baholash, xorijiy tajribani o‘rganish va milliy sharoitga moslashtirish ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi ekologik toza xizmatlarni qo‘llab-quvvatlashda soliq siyosatining o‘rni va ahamiyatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

#### ADABIYOTLAR SHARHI

Ekologik toza xizmatlarni rivojlantirish va ularni rag‘batlantirish masalalari ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, yashil iqtisodiyot nazariyasi asoschilari bo‘lgan Edward Barbier va Nicholas Stern tadqiqotlarida ekologik barqarorlikni ta‘minlashda iqtisodiy instrumentlar, jumladan soliq mexanizmlarining muhim o‘rni asoslab berilgan.

Shuningdek, OECD hisobotlarida ekologik soliqlar va yashil rag‘batlantirish mexanizmlari iqtisodiyotda resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlashi, atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirishi ta‘kidlangan. Ushbu tashkilot tavsiyalariga ko‘ra, ekologik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash uchun soliq yukini qayta taqsimlash muhim hisoblanadi.

World Bank tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa rivojlanayotgan mamlakatlarda ekologik xizmatlarni rivojlantirish uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalarni qo‘llash zarurligi ko‘rsatib o‘tilgan. Ayniqsa, xizmatlar sohasida “yashil transformatsiya”ni tezlashtirishda fiskal siyosatning roli alohida qayd etiladi.

Mahalliy olimlar tomonidan ham ushbu yo‘nalishda izlanishlar olib borilgan bo‘lib, ular asosan O‘zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash va soliq siyosatini takomillashtirish masalalariga qaratilgan. Biroq, aynan ekologik toza xizmatlar va ularni soliq orqali rag‘batlantirish mexanizmlarini chuqur tahlil qilish zarurati hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda.

#### TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Tahliliy usul – ekologik toza xizmatlarni qo‘llab-quvvatlashda soliq siyosatining nazariy asoslarini o‘rganish;
- Taqqoslash usuli – rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasini solishtirish;
- Statistik tahlil – xizmatlar sohasida ekologik ko‘rsatkichlar va soliq instrumentlari samaradorligini baholash;
- Sistemali yondashuv – ekologik va iqtisodiy omillar o‘zaro bog‘liqligini kompleks tahlil qilish.

Tadqiqotda ikkilamchi ma‘lumotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va milliy statistik ma‘lumotlardan foydalanildi.

**TAHLIL VA NATIJALAR**

Ekologik toza xizmatlarni rivojlantirishda soliq siyosati zamonaviy iqtisodiy boshqaruvning muhim instrumentlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat tomonidan qo‘llaniladigan fiskal mexanizmlar iqtisodiy subyektlarning xatti-harakatlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatib, ularni ma‘lum yo‘nalishlarga yo‘naltiradi. Shu nuqtai nazardan, ekologik barqarorlikni ta‘minlashda soliq siyosati nafaqat daromad yig‘ish vositasi, balki rag‘batlantiruvchi va tartibga soluvchi omil sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, xizmatlar sohasida ekologik toza faoliyatni kengaytirish va “yashil xizmatlar” ulushini oshirishda soliq instrumentlaridan samarali foydalanish zarurati ortib bormoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda ekologik xizmatlar sektorining ulushi barqaror ravishda oshib bormoqda va bunda soliq rag‘batlantirish mexanizmlari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida ekologik xizmatlarni rivojlantirish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va ekologik soliqlar tizimi keng joriy etilgan bo‘lib, bu xizmatlar sektorining ekologik transformatsiyasini tezlashtirgan. Natijada, ekologik xizmatlar ulushi umumiy xizmatlar hajmida sezilarli darajada ortgan va atrof-muhitga salbiy ta‘sir kamaygan. Shu bilan birga, ushbu tajriba shuni ko‘rsatadiki, soliq yukining ekologik faoliyat foydasiga qayta taqsimlanishi iqtisodiy samaradorlik va ekologik barqarorlik o‘rtasida muvozanatni ta‘minlash imkonini beradi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa ekologik xizmatlar sektorining rivojlanishi nisbatan sekin kechmoqda. Bunga asosiy sabab sifatida soliq siyosatining yetarli darajada moslashmaganligi, ekologik faoliyatni rag‘batlantirish mexanizmlarining cheklanganligi va institutsional muammolarni ko‘rsatish mumkin. Tahlillar natijasida aniqlanishicha, soliq imtiyozlarining mavjud emasligi yoki ularning samarali ishlamasligi ekologik xizmatlarga investitsiyalar oqimini kamaytiradi. Aksincha, soliq preferensiyalari joriy etilgan sharoitda “yashil” xizmatlarga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshadi.

Quyidagi jadvalda ekologik xizmatlarni qo‘llab-quvvatlashda asosiy soliq instrumentlarining ta‘sir mexanizmi keltirilgan:

**Ekologik xizmatlarga soliq instrumentlarining ta‘siri**

Soliq instrumenti	Amal qilish mexanizmi	Kutilayotgan natija
Soliq imtiyozlari	Daromad solig‘ini kamaytirish	Investitsiya faolligi oshadi
QQSni kamaytirish	Narxlarni pasaytirish	Talab ortadi
Investitsiya soliq kreditlari	Kapital qo‘yilmalarni rag‘batlantirish	Innovatsiyalar rivojlanadi
Ekologik soliqlar	Salbiy faoliyatni cheklash	Atrof-muhit ifloslanishi kamayadi

Ekologik toza xizmatlarni rivojlantirishda qo‘llaniladigan asosiy soliq instrumentlari sifatida daromad solig‘i bo‘yicha imtiyozlar, qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkalarining pasaytirilishi, investitsiya soliq kreditlari hamda ekologik soliqlar alohida ahamiyatga ega. Daromad solig‘i bo‘yicha imtiyozlar ekologik xizmatlar bilan shug‘ullanuvchi korxonalar rentabelligini oshiradi va ularning investitsiya imkoniyatlarini kengaytiradi. QQS stavkalarining pasaytirilishi esa ekologik xizmatlar narxining arzonlashishiga olib kelib, iste‘molchilar talabini oshiradi. Investitsiya soliq kreditlari esa yangi texnologiyalarni joriy etish va innovatsion xizmatlarni rivojlantirishda muhim moliyaviy qo‘llab-quvvatlash vositasi hisoblanadi.

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

[https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as\\_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG](https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG)

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

Shu bilan birga, ekologik soliqlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ular atrof-muhitga zarar yetkazuvchi faoliyat turlarini iqtisodiy jihatdan cheklash orqali ekologik muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Masalan, chiqindilarni ortiqcha ishlab chiqarish yoki zararli chiqindilarni tashlash uchun joriy etilgan soliqlar korxonalarini ekologik toza texnologiyalarni joriy etishga majbur qiladi. Bu esa uzoq muddatda xizmatlar sohasida ekologik transformatsiyani ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda ekologik siyosatni rivojlantirish va yashil iqtisodiyotga o'tish borasida muhim qadamlar qo'yilgan. Biroq, ekologik toza xizmatlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan soliq siyosati hali to'liq shakllanmagan. Xususan, xizmatlar sohasida ekologik faoliyat uchun maxsus soliq imtiyozlari tizimi yetarli darajada rivojlanmagan, mavjud preferensiyalar esa ko'proq sanoat va ishlab chiqarish sektoriga yo'naltirilgan. Natijada, xizmatlar sektorida ekologik xizmatlar ulushi past darajada qolmoqda.

Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatadiki, soliq rag'batlantirish mexanizmlarining yetarli emasligi ekologik xizmatlar bozorining kengayishiga to'sqinlik qilmoqda. Ko'plab kichik va o'rta biznes subyektlari ekologik xizmatlar ko'rsatishga qiziqish bildirayotgan bo'lsa-da, moliyaviy rag'batlarning yetishmasligi ularning ushbu sohada faoliyat yuritishini cheklab qo'ymoqda. Shu bilan birga, ekologik xizmatlar bozorida talabni rag'batlantirish uchun ham fiskal mexanizmlar yetarli darajada qo'llanilmayapti.

Olib borilgan tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, soliq siyosatini ekologik yo'naltirish orqali xizmatlar sektorida sifat jihatidan yangi bosqichga o'tish mumkin. Xususan, soliq imtiyozlari va preferensiyalarni kengaytirish, ekologik xizmatlarga nisbatan differensial soliq stavkalarini joriy etish, shuningdek, ekologik zarar uchun soliqlar tizimini takomillashtirish orqali ushbu sohani rivojlantirish mumkin. Natijada, nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki ekologik barqarorlik ham ta'minlanadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik toza xizmatlarni rivojlantirishda soliq siyosati hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Samarali fiskal mexanizmlar orqali xizmatlar sektorida ekologik transformatsiyani jadallashtirish, investitsiyalarni jalb qilish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish mumkin. Bu esa o'z navbatida mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

#### **XULOSA VA TAKLIFLAR**

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida ekologik toza xizmatlarni rivojlantirishda soliq siyosatining o'rni va ahamiyati har tomonlama asoslab berildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida ekologik barqarorlikni ta'minlash, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va "yashil iqtisodiyot"ga o'tishni jadallashtirishda fiskal mexanizmlar, xususan, soliq siyosati hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.

Aniqlanishicha, ekologik toza xizmatlarni rag'batlantirishga qaratilgan soliq imtiyozlari, preferensiyalar va differensial soliq stavkalari xizmatlar sektorida investitsion faollikni oshirishga, yangi "yashil" biznes subyektlarini shakllantirishga hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ekologik soliqlar orqali atrof-muhitga zarar yetkazuvchi faoliyatni iqtisodiy jihatdan cheklash imkoniyati yaratiladi. Bu esa iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasida muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda ekologik siyosatni rivojlantirish va yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, ekologik toza xizmatlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan soliq mexanizmlari hali yetarli darajada takomillashmagan. Xususan, xizmatlar sektorida ekologik faoliyat uchun maxsus soliq

rag'batlantirish tizimi yetarli darajada shakllanmagan, mavjud imtiyozlar esa ko'proq ishlab chiqarish tarmoqlariga yo'naltirilgan.

Mazkur holatni inobatga olgan holda, quyidagi ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Birinchiidan, ekologik toza xizmatlar ko'rsatuvchi korxonalar uchun alohida soliq imtiyozlari tizimini joriy etish zarur. Jumladan, daromad solig'i stavkalarini kamaytirish yoki muayyan muddatga soliqlardan ozod etish orqali ushbu sohada faoliyat yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin.

Ikkinchiidan, ekologik xizmatlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) stavkalarini pasaytirish yoki nol stavka qo'llash amaliyotini joriy etish lozim. Bu esa ekologik xizmatlar narxining arzonlashishiga olib kelib, iste'molchilar talabini oshiradi va bozor kengayishiga xizmat qiladi.

Uchinchiidan, ekologik loyihalarni moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash maqsadida investitsiya soliq kreditlari va amortizatsiya imtiyozlarini keng joriy etish zarur. Bu orqali "yashil" texnologiyalarni joriy etish va innovatsion xizmatlarni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratiladi.

To'rtinchiidan, atrof-muhitga zarar yetkazuvchi faoliyat turlariga nisbatan ekologik soliqlar va jarimalar tizimini takomillashtirish lozim. Xususan, chiqindilarni ko'paytirish, zararli emissiyalarni oshirish kabi holatlar uchun differensial soliq stavkalarini joriy etish orqali iqtisodiy subyektlarni ekologik toza faoliyatga o'tishga undash mumkin.

Beshinchiidan, xizmatlar sektorida ekologik standartlar va sertifikatlash tizimini rivojlantirish hamda ushbu talablarni bajargan korxonalar uchun qo'shimcha soliq rag'batlarini belgilash maqsadga muvofiqdir. Bu esa bozorda ekologik xizmatlarning sifatini oshiradi va raqobat muhitini kuchaytiradi.

Oltinchiidan, ekologik toza xizmatlarni rivojlantirishda xalqaro tajribani keng joriy etish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bu orqali ilg'or fiskal instrumentlar va innovatsion yondashuvlarni milliy iqtisodiyotga moslashtirish imkoniyati yaratiladi.

Yettinchiidan, ekologik xizmatlar bozorini rivojlantirish bo'yicha kompleks davlat dasturlarini ishlab chiqish va unda soliq siyosatini asosiy rag'batlantiruvchi mexanizm sifatida belgilash lozim. Bu esa uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ekologik toza xizmatlarni qo'llab-quvvatlovchi samarali soliq siyosatini shakllantirish orqali nafaqat iqtisodiy o'sishga erishish, balki ekologik muvozanatni ta'minlash, aholi farovonligini oshirish va kelajak avlodlar uchun sog'lom muhit yaratish mumkin. Shu sababli, ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan fiskal choralarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank. World Development Report 2022: Finance for an Equitable Recovery. Washington, DC: World Bank, 2022.

2. OECD. Green Growth Indicators 2023. Paris: OECD Publishing, 2023.

3. International Monetary Fund. Fiscal Monitor: Climate Change and Fiscal Policy. Washington, DC: IMF, 2023.

4. United Nations Environment Programme. Global Environment Outlook 2022. Nairobi: UNEP, 2022.

5. European Commission. Green Deal and Taxation Policies Report. Brussels, 2023.

6. Asian Development Bank. Asian Economic Integration Report 2022: Climate Change and Green Growth. Manila, 2022.
7. United Nations. Sustainable Development Goals Report 2023. New York, 2023.
8. United Nations Conference on Trade and Development. World Investment Report 2023. Geneva: UNCTAD, 2023.
9. Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan. Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi. Toshkent, 2023.
10. State Tax Committee of the Republic of Uzbekistan. Soliq siyosati va islohotlar hisobotlari. Toshkent, 2022.
11. State Committee for Ecology and Environmental Protection of Uzbekistan. Ekologik barqaror rivojlanish bo'yicha milliy hisobot. Toshkent, 2023.
12. Central Bank of Uzbekistan. Yashil moliya va barqaror rivojlanish bo'yicha tahliliy hisobot. Toshkent, 2024.
13. Tashkent State University of Economics. Yashil iqtisodiyot asoslari. Toshkent, 2022.
14. Barbier Edward B.. Economics of the Green Economy. Routledge, 2022.
15. Stern Nicholas. Climate Change and Economic Policy. London School of Economics, 2022.